

## 17 มานุษยวิทยาภัยพิบัติ

ดำเนินรายการและร่วมอภิปรายโดย สายพิน ศุพุทธมงคล

17-1 ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาเรื่องภัยพิบัติธรรมชาติที่ใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ จังหวัดอะเจห์ ประเทศอินโดนีเซีย และจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

อลิสสา หะสาเมาะ           ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี [ahasamoh1976@gmail.com](mailto:ahasamoh1976@gmail.com)

บทความนี้นำเสนอระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาผลกระทบของภัยพิบัติธรรมชาติและความขัดแย้งใน 2 พื้นที่ คือ จังหวัดอะเจห์ในประเทศอินโดนีเซียและจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยเกิดขึ้นจากการพัฒนาและการนำระเบียบวิธีวิจัยในการปฏิบัติการเก็บข้อมูลภาคสนาม ส่วนแรก นำเสนอประสบการณ์ของนักวิจัยที่มีประสบการณ์ตรงทั้งภัยพิบัติธรรมชาติและปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ความขัดแย้ง ประสบการณ์เหล่านี้จะตอบคำถามว่า ทำไมจึงมีงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้นมา ส่วนที่สอง การอภิปรายถึงความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจที่มีมาอย่างยาวนานระหว่างนักวิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ ผลจากความสัมพันธ์นี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การสร้างและเลือกเก็บข้อมูลภาคสนาม ส่วนที่สาม บทความนี้จะตอบคำถามว่า ทำไมประสบการณ์ชีวิตของนักวิจัยและเทคนิคในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงถูกสร้างขึ้นและนำไปสู่การปรับประยุกต์ใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาเรื่องภัยพิบัติธรรมชาติแนวใหม่จึงได้ถือกำเนิดขึ้น อันเป็นผลผลิตของประสบการณ์ในการวิจัยของตัวนักวิจัยเองทั้งหมด และเป็นผลผลิตมาจากงานภาคสนามที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาเปรียบเทียบผลกระทบทางด้านจิตใจของผู้ประสบภัยพิบัติธรรมชาติและอยู่ในพื้นที่ความขัดแย้ง

### คำสำคัญ

ระเบียบวิธีวิจัย, ภัยพิบัติธรรมชาติ, อะเจห์, จังหวัดชายแดนภาคใต้, เปรียบเทียบ

## 17-2 เมื่อสายน้ำยากจะไหลไป ชีวิตและการเดินทางของน้ำในกรุงเทพฯ

รพีพรรณ เจริญวงศ์ ศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา  
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ [tannyka@yahoo.com](mailto:tannyka@yahoo.com)

กรุงเทพฯ อยู่ในพื้นที่ราบลุ่มตอนปลายของแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นพื้นที่น้ำหลากตามฤดูกาลมาแต่เดิม ด้วยการเป็นเมืองหลวงและขยายเติบโตเป็นพื้นที่สำคัญทางการปกครอง เศรษฐกิจ และการคมนาคม ทำให้เกิดพื้นที่แห้งที่ขวางกั้นการหลากของน้ำมากขึ้นเรื่อยๆ ระบบคูคลองที่ยังคงมีอยู่ในพื้นที่ถูกอ้างอิงว่าเป็นช่องทางหลักให้กับการระบายน้ำ การนำเสนอครั้งนี้ต้องการให้ภาพการมีอยู่ของระบบคูคลองในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นช่องทางที่แปลกแยกไปจากชีวิตทางสังคมของเมืองที่ต้องการพื้นที่แห้งและปลอดภัย น้ำในสถานะของของเหลวที่ไหลผ่านไปได้ทุกที่และเป็นตัวแทนของการเป็นสิ่งธรรมชาติอย่างหนึ่งที่จะต้องควบคุมและจัดการ แต่ในขณะเดียวกันด้วยสภาพปัญหาการเดินทางของเมือง ช่องทางควบคุมน้ำเหล่านี้จึงมีบทบาทในเชิงสังคมและวัฒนธรรมต่อสังคมเมือง การไหลเวียนหรือไม่ไหลเวียนของน้ำเป็นระบบอันเจียบซับซ้อนแต่มีผลกระทบสำคัญต่อการขับเคลื่อนของเมือง

### คำสำคัญ

น้ำ ระบบคูคลอง การไหลเวียน สังคมเมือง กรุงเทพฯ

### 17-3 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและศีลธรรมของลมฟ้าอากาศ:บทเรียนจากเกษตรกรจังหวัดน่าน ในโลกที่ไม่มีเส้นแบ่งระหว่างนภา พสุธา กายา

ชยา วรธนะภูติ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ [chaya.v@cmu.ac.th](mailto:chaya.v@cmu.ac.th)

ในขณะที่มนุษย์สมัยมุ่งให้ความสนใจกับก๊าซเรือนกระจก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และอุณหภูมิพื้นผิวที่จะเพิ่มขึ้นเกินสององศาเซลเซียส บทความนี้นำเสนอประเด็นที่ยังขาดหายไปคือความเข้าใจเชิงวัฒนธรรมของอากาศในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ ศิลปภาษา ภูมิทัศน์ เศรษฐกิจ สถาบันและสงคราม จากการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา การไขความภาพและการสัมภาษณ์กลุ่มกับเกษตรกร “คนเมือง” ที่จังหวัดน่านเป็นเวลา ๑๔ เดือน พบว่าความสุขสบายกายและใจ อารมณ์ จินตนาการ กิจกรรมประจำวันและการเดินทางระหว่างบ้านและไร่นานั้น เป็นไปตามรอบฤดูกาลและอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางพุทธศาสนาและการนับถือผี และในทางกลับกัน ในโลกที่ไม่มีเส้นแบ่งระหว่างคน สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ผืนดินหรือท้องฟ้านั้น การเคลื่อนไหวของอากาศเป็นบริบทให้เกิดความรู้สึกนึกคิด และทิ้งร่องรอยเอาไว้บนภูมิทัศน์

สำหรับชาวบ้าน อากาศที่ “ดี” และ “ไม่ดี” ทำให้พวกเขาโหยหาอดีต ยอมรับความจริง และยำเกรงผีและเทวดา ความเชื่อและคุณค่าเหล่านี้ผูกโยงกับฤดูหนาว ฤดูร้อนและฤดูฝนตามลำดับ นำไปสู่การตอบสนองในสามแนวทางสำหรับบางคนอากาศแย่เพราะศีลธรรมเสื่อมถอย ดังนั้นจึงต้องรื้อฟื้นรากวัฒนธรรมเพื่อหวังว่าวัฏจักรของอากาศที่ดีจะหวนกลับคืน บางคนเรียนรู้ที่จะทำใจและอดทนอยู่ร่วมกับ “ธรรมชาติ” ของฤดูกาลตามหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา ในความผันผวนของอากาศ บางคนย้อนกลับมาทวนคิดหากได้ลบหลู่ผีสงเทวดา แล้วจึงทำพิธีกรรมเพื่อให้เบื้องบนดลบันดาลอากาศดีมาให้

สำหรับคนน่านการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศเป็นปรากฏการณ์ท้องถิ่นปกติ ศีลธรรมความดีต่างหากที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนให้ตอบสนอง หาใช้ระดับความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจก ดังนั้นอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงควรเปิดกว้างต่อภววิทยาของอากาศที่ข้ามเส้นแบ่งระหว่าง ธรรมชาติ/วัฒนธรรม ท้องถิ่น/โลก และสสารวัตถุ/จินตนาการ